

Пано Даков Лулански е роден през 1946 г. в гр. Угърчин, Ловешка област. Завършва ВИИ „Карл Маркс“ (1972 г.), специалност Политическа икономика. Става доктор по икономика през 1976 г., доцент – през 1984 г., доктор на икономическите науки – през 1999 г., и професор – през 2001 г.

Научните му интереси са в областта на организационно-икономическите въпроси на социално-културната сфера, икономическия механизъм, икономиката на социално-културните дейности, анализа на социално-културните дейности, стоково-паричния механизъм в социално-културните дейности, аксиалните връзки в социокултурния процес и др.

Има издадени над 150 научни изследвания.

ЗА РЕЛЕВАНТНОСТ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ЛЕКСИКА

проф. д.ик.н. Пано Лулански

Свидетели сме на разнообразни решения по повод съдържанието (елементи и обхват) и използването на икономическите понятия. Създадените от отделни автори синонимни и омонимни обозначения на икономически феномени имат своето оправдание като развитие на категориалната система. В същото време те внасят понякога редица недоразумения и объркват читателя с нюанса на тиражираните алтернативи. Използват се редица нерелевантни в съдържателно и смислово отношение понятия.

Релевантни ли са използваните от нас понятия и има ли стремеж към тяхното унифициране, не подценяваме ли икономическата лексика – това е предметът на настоящото изследване.

ВЪВЕЖДАЩИ БЕЛЕЖКИ

Всяка наука в етапа на своята зрелост трябва да е решила задължително две задачи: да има ясно определена предметна област и да работи с прецизен категориален апарат. За съжаление това едва ли може да се каже за икономическата наука.

Целта на настоящата студия е, като се изследват основните особености на **сумарните дейности** в обществото в контекста на еволюционно формиралите се в тях обособени части (сектори и сфери), да се предложат някои лексикални изменения.

За постигането на тази цел е необходимо да се решат следните **възлови въпроси**: **първо**, дефиниране на изходните условия на анализа, **второ**, класифициране на сумарните дейности и оценка на релевантността на редица традиционни лексикални решения в икономическата наука и практика.

Конкретният **предмет** на изследването предпостави използването на система от **методи**: анализ и синтез, индукция и дедукция, сравнение и др.

Предизвикателството в предложения анализ е, **първо**, че се използват критично редица решения по предметната област на студията, които са плод на многовековно търсене и практически експерименти (наложен спонтанен ред) и, **второ**, че се поставят на дискусия фундаментални постановки, които без претенции са само една от възможностите в търсенето на истината.

I. ИЗХОДНА ДИСПОЗИЦИЯ НА ЕДНО ВАРИАНТНО РЕШЕНИЕ

Вечната алтернативна връзка „производство-потребление“

Производството и потреблението са двете дихотомни системи на съществуването на обществото. Извършването на всяка дейност предполага съединяване на нейните фактори. Създава се необходим за пазара продукт, който впоследствие „угасва“ в потреблението и се трансформира в специфична енергия с биологична или социално-генерираща насоченост.

В по-конкретен смисъл **процесът на възпроизводство на отношенията между индивиди и заобикалящата го среда, при който се постига поддържане на хармонията и на възможните форми на живот, се идентифицира чрез комплекса от сумарни дейности.**

Използването на неособено благозвучния термин „сумарни дейности“ е наложително за обозначаването на съвкупността от всички целесъобразни дейности поради възможността „обществени дейности“ да се интерпретират в строгия смисъл на думата само като социални, което е по-тясно от влаганото тук съдържание.

Процесът на възпроизводство е изграден от дейности, които могат да се класифицират като основни (целеви, отговарящи на природата и главно на функцията на съответното производство), вторични (обслужващи и създаващи в повечето случаи собствен допълнителен продукт) и спомагателни (осигуряващи функционирането на горепосочените две дейности). Извършва се обособяване, **първо**, на дейности, професионално разделен труд и видове продукт, **второ**, на икономически единици по определени критерии и, **трето**, формират се интегрални подотрасли, отрасли и сектори на стопанството. Това характеризира релевантния процес по хоризонталата.

Във вертикален аспект основополагащите черти на отделните дейности са същевременно и критерии за тяхното идентифициране и организационно структуриране: вид на произведените блага, вид на използваните фактори на производството, вид на използваните технологии, начин на потребление на произведения продукт и др. [1]

На основата на система от критерии се формират класификации от гледна точка на **производството и потреблението**. В макроплан се обособяват два вида агрегирани класификации: сектори – за производството, и сфери – за потреблението (табл. 1).

Таблица 1

Класификационна решетка на сумарните дейности

Потребление на блага Производство на продукти		Критерии: вид на задоволяваната потребност, вид на потребявания продукт, начин на потребление, значимост на задоволяваната потребност и др.					
		6) сфери	5) отрасли	4) подотрасли	3) потребителски единици	2) професии, специалности, занятия, длъжности	1) дейности: основни; вторични; спомагателни
Критерии: характер на труда; особености на използвания труд; особености на изпълнявания труд; характер на преследваните цели; особености в използваните фактори и технологии и др.	6) сектори						
	5) отрасли						
	4) подотрасли						
	3) производствени единици						
	2) професии, специалности, занятия, длъжности						
	1) дейности: основни; вторични; спомагателни;						

Секторът е обособена част от обществения възпроизводителен процес с доминираща **относителна еднородност** по отношение на създаването на определящата част от продуктите. За идентифицирането на сектори се използват различни критерии: особености на изпълнявания труд, характер на преследваните цели на производството, особености в използваните фактори и технологии и др.

Сферата е макроформирование от възпроизводствения процес, което се отличава с **пълна еднородност** по отношение на потребяваните продукти. За разграничителни критерии се използват признаците: вид на задоволяваната потребност, вид на потребявания продукт, начин на потребление, значимост на задоволяваната потребност и др.

Посоченото обособяване е интегрално. В съответните рубрики могат да се диференцират различни техни елементи. В общ вид схемата ще характеризира междудейностната, междупрофесионалната, потребителско-производствена, подотрасловата, отрасловата и секторно-сферната връзка.

Обобщени черти

В съдържателен аспект сумарните дейности се характеризират с редица **съществени** черти, които могат да се обобщят в две направления – като съвкупност от изграждащите ги отношения и като фази на тяхното възпроизводство.

А. Като съвкупност от изграждащите ги отношения.

1. Налице са две групи основополагащи отношения: „човек – природа“ или „човек – човек“. На тези групи съответстват още две системи от отношения: „човек – общество“ и „общество – природа“.

В първата група доминира природно-технологичният, а във втората – социално-културният аспект. В отношението „човек – природа“ се акцентира върху очовечаването на физическата природа, т.е. нейното трансформиране в пригоден за задоволяване на човешките потребности продукт, а в отношението „човек – човек“ – върху създаването и развитието на социалноадаптивна личност в съответствие с конкретните изисквания на пазара на труда.

2. Сумарните дейности функционират чрез непрекъснатия процес на опредметяване и разпредметяване на труда под формата продукти, знания и професионални компетенции. Трудът се опредметява в произведения продукт, който е модел на априорно възникналата в неговите създатели идея, а се разпредметява, за да разшири полето и увеличи интензивността на качеството на своето съществуване и ефективно въздействие.

3. Трудът въздейства в две форми: като движение (лекцията или футболния двубой) или като покой (резултата от труда на миньора, на дърводелеца и т.н.). Тези форми са съотносителни (като правило) по отношение на вида на задоволяваната потребност – обикновено първата е пряко свързана със задоволяване на невеществени, а втората – на веществени потребности.

4. Краен продукт на труда е създаването на производителен капитал: физически (сгради, машини, пътища и др.) и човешки (акмулирани в индивида знания, умения, навици и др.). Потреблението на продукта (производително или потребителско) е междинна фаза на процеса на развитие и намира пълна завършеност в създадения капитал като бъдещо средство за производство и за нарастване на богатството във всички негови форми.

5. Сумарните дейности генерират две мегасили: социокултурни и веществени.

Първите се проявяват в глобален и локален план. В глобален план се идентифицират специфично за всяка страна чрез продължителността на живота на нейното население, продуктивността на труда, удовлетвореността от свободното

време, степента на личностен суверенитет и др. В локален план те намират израз във физическите, социалнопсихологическите, образователно-квалификационните и културноценностните качества на индивида.

Веществените сили се въплъщават в изградената производствена база на обществото (количествена страна) и в степента, в която тя обслужва възпроизводствения процес (организационна страна).

6. Структурообразуващ и същевременно интегрален елемент на горепосочените черти са конструктивността, надграждането като основа на всяко развитие. Поддържащото и в същото време пасивно място на потреблението (биологично или производително) е безспорен факт. Използването на човешкия капитал е елемент от процеса на създаване на блага и е аналог на потреблението на останалите разновидности на капитала. То не е самоцел, а средство в името на производството на блага за поддържане на живота и функционирането на обществото като цяло. В тях се включват блага, които поддържат живота в биологичен план, но и които го активизират в чисто социален аспект – дейността на гражданското общество, развитието на демокрацията и др.

Ако посочените черти характеризират физиологията на обществения прогрес, което е „програмирано“ и е дълбоко специфично за всеки организъм (биологичен или социален), в анатомичен вид нещата имат други проекции.

Б. От гледна точка на изграждащите ги фази.

1. Те се изграждат от четири функционални слагаеми: а) съединяване на факторите на производството за създаване на априорно определените необходими за пазара продукти; б) териториална и социална дислокация на произведеното благо; в) преразпределение на благата на основата на действащите обществени закони; г) целеосъществяване на сумарната дейност като форма на задоволяване на потребностите в обществото.

2. Реализацията на сумарните дейности е свързана с две разновидности елементи: входящи и изходящи блага. Входящите са едновременно и изходящи елементи от предшестващата фаза на кръгооборота на възпроизводствения процес.

Съединяването на факторите на производството не би могло да се извърши, ако липсват необходимите за това реквизити: в общ план – **природа, способности и средства на труда**. В същото време те са продукт на фазата „потребление“ и имат определено целево предназначение: природата – за доставка на естествени и създаване на изкуствени предмети на труда; способностите – резултат от потреблението на продукти (физиологични) и духовни блага (социални способности) и инструмент за създаване на нови блага; средствата на труда – създадените чрез априорното потребление на други продукти машини, съоръжения, сгради и др., подпомагащи трудовия процес.

Произведените продукти – изходящи елементи от съединяването на факторите на производството, съществуват в различни разновидности: веществени и невеществени, предмети за индивидуално потребление или технически средства и др. Независимо от споровете по отношение на универсалното използване на категорията „производство“ за идентифициране на опредметяването или разпределянето на труда (за социалната и културната сфера е по-приемлив терминът социокултурен: образователен, здравно възстановителен, творчески и др. процес) е безспорно едно – налице е създаване на блага като опосредстващ момент между произведения продукт и неговия потребител. Обозначението „про-

дукт“ съдържа презумпцията за изходящ елемент на производствения процес, формално съотносителен с потребностите, а обозначението „благо“ – за входящ елемент, строго ориентиран към конкретна целева потребност.

Изходящите елементи на производството са едновременно и входящи на разпределението. Негова изходяща функция са разпределените продукти. В процеса на разпределението се осъществява, **първо**, разпределение на средствата на труда и, **второ**, на създадените продукти като два паралелни потока – натурален и паричен. Това разпределение зависи от формата на собственост, характера на обществената система, начините на управление и др. фактори.

Върху изходящия елемент на разпределението (входящ на размяната) оказват влияние равнището на доходите на потребителите, техните предпочитания, характерът на разменяните продукти – от първа необходимост, неизбежни, имиджови и др. Извършва се преразпределяне на продуктите – било по пазарен или извънпазарен път, и се формират преразпределителните потоци.

Преразпределените продукти (входящи за потреблението) се използват по предназначение. Извършва се актът на фактическото задоволяване на потребностите. Идентифицира се равнището на изпълнение на целите на обществената система, фокусирано в насищането на разнообразни налични и нарастващи потребности. Чрез това целеосъществяване се формират бъдещите фактори на възпроизводствения процес, които са едновременно и вход на фазата на производството.

3. Формира се системата на решаващите индикатори на обществения възпроизводствен процес. Чрез тях се идентифицира същностното в отделните релативно свързани фази. В производството целта е постигането на **висока производителност**, в разпределението – **достатъчната справедливост** в реализиращите се отношения, в размяната – **еквивалентността на разменяните феномени**, и в потреблението – **нарастващата ефективност** като олицетворение на растежа и качеството на живота.

Изведените аксиални характеристики съдържат елементи, които могат да бъдат оценени от различни позиции.

От гледна точка на конкретния производствен процес е нужно той да бъде достатъчно продуктивен, т.е. да се създава по възможност нарастващ обем продукт на единица вложени ресурси, да е налице нарастваща възвръщаемост на вложените ресурси, от гледна точка на обществото произведеният продукт (благо) да бъде справедливо разпределен и да мотивира трудовия фактор за по-ефективен труд, от гледна точка на потребителя той трябва да акумулира възможно най-висока ползност от размяната и най-сетне в потреблението (от гледна точка на системата като цяло) да се генерира най-висока обща ефективност. Чрез отделните фази продуктивността в производството се трансформира в ефективност от потреблението. Резултатите от последното намират израз в горепосочените социокултурни и веществени сили, които се имплантират в следващия възпроизводствен цикъл.

Моделът (абсцисата) на анатомията на обществения възпроизводствен процес е показан на табл. 2.

Таблица 2

Анатомия на обществения възпроизводствен процес

Размяна (еквивалентност)				
Потреб- ление (ефек- тив- ност)	Преразпределени продукти	3. Преразпределение на продуктите	Разпределени продукти	Разпределе- ние (справе- дливост)
	4. Целеосъщест- вяване на потреб- ностите (потреб- ление на благата)		2. Териториална и социална дис- локация на про- дуктите	
	Природа, способ- ности, средства на труда	1. Съединявяне на факторите	Произведени продукти	
		Производство (производителност)		

Акцентирането върху способностите (вътрешните блага на индивида) не е самоцел. Няма съмнение, че те са част от производителните сили на обществото и легитимират от нетрадиционна гледна точка работната сила: заложиби – способности – работна сила – труд. Според Д. Филипов [2] те са основен исторически закон, проявяват се и се развиват в органична връзка с цялостния социален живот, съществуват в познавателен, художествено-естетически и комуникационен аспект.

Макрокласификация

Сумарните дейности се класифицират по различни критерии. Четири от тях са основни и широко използвани в литературата: социално съдържание на извършваната дейност, особености на изпълнявания труд, характер на преследваните цели и обществено признание (значимост) на отделните дейности. Така се формират дихотомните системи: стопански и нестопански, икономически и неикономически, търговски и нетърговски, публични и частни.

Стопански и нестопански сектор

Обособяването на дейностите в стопански и нестопански сектор е основоположено и се свързва ретроспективно с различни критерии.

Пространствени решения за това съществуват в класическата литература – Адам Смит, К. Маркс, Джейм Стюарт Мил, К. Менгер, Туган Барановски, Джон М. Кейнс и др.

В българската научна литература разглежданите въпроси са били предмет на интензивен анализ в средата на миналия век от редица автори, като най-представително е изследването на С. Демостенов – „Теоретическа политическа икономия“.

В издадената от него през 1946 г. книга на казуистиката на водораздела „стопански и нестопански дейности“ са посветени обширни анализи и обобщения [3].

С. Демостенов дефинира стопанската дейност така: „...всяка една дейтелност, **доколкото** тя – бидейки предизвикана от оскъдността на благата и следователно бидейки неразривно свързана с ценностни съждения, не притежава самоцелен характер, т.е. не се приема заради нея самата, а играе чисто служебна (посредническа) роля спрямо своята основна цел: спрямо **подготовката** за задоволяване на **всички** нужди, при което под подготовка се подразбират всички **предварителни грижи**, свързани както със самото снабдяване на хората с преки (консумативни) блага, така и с всички видове разполагане с вече придобитото, доколкото обаче това разполагане има за задача да установи **предварително** (т.е. до момента на самата лична консумация) равновесие между нуждите и онова количество блага, с което разполагаме през известен период от време“ [4].

Авторът на цитираната книга свързва стопанската дейност с всички възможни дейности в обществото, в които, **първо**, се прави стопанска преценка (т.е. работи се с оскъдни блага), **второ**, тази дейност не е самоцелна (например играта на футболното игрище, свиренето на пиано, шахматната партия за собствено удоволствие), **трето**, тя има посреднически характер, което се свързва със създаването и движението на продуктите до момента на тяхната консумация (тя вече е индивидуален акт – дейност, а не стопанска дейност), **четвърто**, свързана е непременно с предварително отчитане на съществуващите потребности и със съобразяване на производствената програма с тях.

С. Демостенов не отхвърля с лека ръка значимостта на общественото организираното потребление на създадените разновидности блага, а само тази с паразитен характер – на личната консумация (ядене, пушене, носене на грехи, живеене в апартамент и др.). В този смисъл стопанска е всяка дейност, която опосредства пряката лична консумация на продукта, има активен характер, довежда благото до потребителя и се основава на стопанска преценка. В същото време, като дефинира тази дейност чрез действия заради удовлетворяване на определени потребности, той не „снима“ вниманието си от друга нейна разновидност – тази с определено творческа, образователна, здравна и др. насоченост. Това е втората страна на сумарните дейности. Макар и имплицитно С. Демостенов допуска диференцирането на всяка дейност на основна (базова, целева) и поддържаща (обслужваща). Ако основната и поддържащата дейност отговарят на критериите за стопанска дейност съобразно неговото определение, със сигурност може да се твърди, че е налице чиста стопанска дейност. Ако основната дейност е нестопанска (образователна, здравеопазна, екологична и пр.), а стопанската преценка е налице във връзка с нейното поддържане, тогава тя е смесена дейност. Следователно преобладаващата дейност формира и съответната ѝ разновидност и границите на определен сектор.

Отделните дейности се различават по това, дали са израз на оскъдни или на достатъчни ресурси, дали размяната на техните продукти е класическа или модифицирана, дали се преследва комерсиална или идеална цел, дали се произвежда продукт за пряка индивидуална консумация или за консумация от друг индивид, дали процесът на производството и консумацията съвпадат и др.

Все повече се налага необходимостта от търсенето на **единствен критерий** за разграничаване между стопански и нестопански сектор. За такъв в последните няколко десетки години се приема **обобщаващата черта** на труда – дали той е производителен или непроизводителен.

Независимо от наличните различия [5] от изходно значение е постановката, че **производителен е всеки труд, който създава продукт, при чиято консумация се повишава производителната сила на индивида, т.е. продуктът спестява, възвръща и генерира в индивида способности** [6].

Делението на труда на производителен и непроизводителен е свързано с **общоикономическото съдържание на неговото съществуване и с вътрешната му организация, т.е. служи ли трудът за задоволяване на потребностите на други, или е насочен единствено за лична консумация на производителя. Във връзка с това се налага осмислянето на още два съдържателни въпроса:**

а. Дали трудът е **пряко включен в общественото разделение**. Ако се осъществява в рамките на домакинството (некорпорираниите дейности) и задоволява само потребностите на семейството, той е непроизводителен. Ако задоволява и други потребности, той е в тази си част производителен.

б. **Създава ли се в трудовия процес добавен продукт**, или цялото благо се консумира веднага? Във връзка с това са възможни две разграничения: пряко създаване на **принадена стойност** или непряко генериране на **добавен труд** в обществото. Първото разграничение се отнася до процесите на създаване на веществените форми на богатството на нацията, а второто – до онези дейности (преди всичко социокултурни), чрез които се „**спестява, възвръща и създава допълнителна способност**“ [7].

Всички групи дейности характеризират непроизводителния труд. В съвременните условия това е осъществяваният необходим и общественополезен труд по поддържането на политическата и икономическата форма на обществото: армия, полиция, държавна администрация и др. Това са **паразитните звена** на обществената система, които, уви, са вътрешноприсъщи на всеки социален организъм.

Производителният труд определя границите на стопанския сектор в обществото. Към него се отнасят дейностите в отраслите: индустрия, транспорт, образование, култура, здравеопазване, селско стопанство и др.

Аналогично в сферите, в които се потребяват продукти (веществени или не-веществени) с цел запазване на социалната, икономическата и идеологическата форма на обществото, трудът е непроизводителен, а дейностите са нестопански. В тях се включват армията, правосъдието, органите за сигурност, държавната администрация и др.

Икономически и неикономически сектор

Критерият за обособяване на съвкупните дейности в **икономически и неикономически сектор** са **особеностите на извършвания трудов процес**.

Дейностите в икономическия **сектор** отговарят най-вече на следните условия:

- извършват се на основата на връзката „човек – природа“;
- трудът въздейства под формата на покой;
- създава се пряко физически капитал;
- преследва се комерсиална цел.

Тези дейности са определящи в отраслите: промишленост, селско и горско стопанство, транспорт, строителство и др. В общи линии те характеризират усвояването на природата. В литературата за обозначаването на този сектор се

използват различни обобщени наименования в зависимост от аспекта на анализа – материално производство, вещественно производство, същинска икономика, класическа икономика и др. В конкретния (тесния) смисъл на думата тяхна крайна цел е създаването на продукт със стопанско предназначение. Налице е приспособяване на естествената природа към задоволяване на възпроизвеждащи се от човека и обществото в разширен мащаб лични и производствени потребности.

Икономическите дейности са висша форма и венец на генетичната натурализация на човешкото съществуване, осъществена с помощта на изобретенията от човека оръдия на труда. Главното в прехода от тази натурализация към традиционното производство е интензивната обмяна на дейности и продукти, с което, от друга страна, се засилва присъствието на човека в природата.

В същото време интелектуалното битие на човека бележи неизбежна еволюция, което се свързва със създаването на възможности не само за по-широкообхватно задоволяване на неговите биологични потребности, но и за **духовното усъвършенстване на личността**. Понятия като „идеи, способности, ценности“ получават широка гражданственост, обществото прониква в скритите тайни на природата и става неин господар. Това е само друга форма на проявление на дуалното съчетаване в човека, на натурално-физическото и интелектуалното му начало. Големият въпрос за първичното и вторичното, за приоритетите между тези две страни на всеки исторически етап днес няма еднозначен отговор. Само и единствено животът показва кога и при какви случаи интелектуалното стимулира и активизира икономическото развитие, кога то изостава от обективните потребности за ускоряване на стопанската мощ, какви са средствата за постигане през всеки етап на равновесие между тези две страни на човешкото съществуване. Мярата на взаимодействие между духовното и вещественото в човека е бледо копие (сянка) на аналогичното им съществуване в стопанството. На необходимостта от функциониране на двата мегаресурса: веществен и духовен, съответства формирането на две стопански подразделения: класическо (наричано от някои специалисти не без основание природно) производство (икономика) и социокултурен процес (назовавани досега с недотам научни наименования извънпроизводствена, непроизводствена и пр. сфера). Между тези две страни трябва да има съответствие, което в конкретния вид означава: **на определено равнище на материалопоглъщаемост да съответства точно определено от конкретните условия равнище на социопоглъщаемост на продукта, като по този начин се обуславя сумарно степента на стопанския подем**. Никой досега не е измерил параметрите на тази триада, т.е., образно казано, връзката между „белите и червените кръвни телца“ на стопанството, от една страна, и енергетичността на обществения възпроизводствен процес, от друга страна.

Аналогията предполага в държава с високо развита духовна култура интелектуалният потенциал на нейното население също да бъде с високо равнище и обратното. Тази връзка невинаги е пропорционално зависима. Практиката показва, че в екстремни ситуации интелектуалният елит на обществото създава незапомнени за всички времена произведения на културата, изкуството, науката в името на прогреса. Това доказва относителната независимост на духовното от вещественото производство и възможността за неговото самостоятелно развитие.

Обобщавайки, ако приемем социокултурния процес като поле извън икономиката, остава в сила неговото **антинаименование** или просто идентифицирането му с неикономическите дейности. По принцип подобно обозначаване е в известна степен **нелепо**. То е само друг израз на невъзможността да се намери обединяващ признак за дейностите извън класическата икономика. Всички опити да се постави друго, коректно на природата на нещата, наименование остават безплодни, тъй като всяко от тях страда от недостатъци, оставя „за борда“ част от дейности, които придобиват характер на „втора група, остатъчни“. Съвършено ясно е, че се търси събирателно „антинаименование“ за обхващане на твърде широката гама от дейности, в които икономическото не е определящо, а е на втори (обслужващ, спомагателен) план. Диференциацията на въпросните дейности на подгрупи би затруднило класификацията или в най-лошия случай би я приравнило към установената вече отраслова структура на стопанството. Следователно терминът „неикономически“ е по-скоро оправдателен за съществуващата интелектуална невъзможност и с реално пожелателно значение за науката да потърси адекватно наименование на част от феномена „сумарни дейности“.

Неикономическият сектор се отличава със следните обобщени черти:

- реализира се на основата на отношението „човек – човек“;
- трудът като правило въздейства под формата на движение;
- създава се пряко човешки капитал и се поддържат формите (социална, идеологическа, политическа и др.) на обществената система;
- налице е преследването като правило на некомерсиална цел.

Тези дейности са определящи в отраслите: образование, здравеопазване, култура, отбрана, сигурност и др. В класификацията на научните направления те присъстват с шифър 05 02 24 „Организация и управление извън сферата на материалното производство“. Очевидно е, че след големи колебания все пак за целите на практиката се е стигнало до компромисното решение – цялата „неикономика“ е назована като „извън сферата на материалното производство“. Използван е метричен разграничителен признак.

Търговски и нетърговски сектор

В зависимост от **характера на преследваната цел** дейностите могат да се групират като търговски и нетърговски сектор.

Дейностите от търговския сектор се идентифицират по наличието в тях на три задължителни черти:

- функционирането им е насочено към максимизиране на печалбата;
- резултатът от тях се проявява синтетично в печалба, която се разпределя персонално;
- потреблението на създадените блага (а значи и тяхната реализация) се извършва само чрез покупко-продажба.

При тези условия не е трудно да се направи изводът, че в търговския сектор се включват икономическите и част от дейностите в неикономическите отрасли. В по-конкретен план техен резултат са продуктите, които изминават пътя до потребителя чрез стомаха на пазара. В литературата „пазарни блага“ са обобщаващо понятие за техния продукт.

Обратно – **нетърговски** са дейностите, чието присъствие се характеризира със следните черти:

- фиксирана идеална цел;
- възможност за осъществяване и на икономическа дейност, а ако се създаде някакъв излишък, той да се използва задължително за постигане на възприетата цел, а не да се разпределя персонално.

Нетърговските дейности не изключват размяната на продукти, но тя се извършва като правило винаги на непазарна основа. В други случаи тя се осъществява и по икономически значими цени, но при спазване на горепосочените условия за формиране и разпределение на получените доходи. Към този сектор се включват дейностите от преобладаващата част на неикономическите отрасли.

Публична и частна сфера

Критерият за разграничаване на сферите на публична и частна е **общественото значение**, което в зависимост от терминалните ценности на даден етап се отдава на определена дейност и на произтичащите от това определящи форми на нейната финансова организация и режим на собственост.

От социална гледна точка сумарните дейности могат да бъдат организирани и потребявани в две групи. В първата се включват тези, които са **неизбежни и неотложни** – превантивно здравеопазване, задължително образование до 15-годишна възраст и др., или **целесъобразни (неделимост на ефекта)** – общо сметопочистване в населените места, колективна пожарна защита, обща сигурност и опазване на обществения ред и др. В дейностите от тази група комерсиалният елемент не е доминиращ. Стопанската преценка в някои случаи не съществува (пожарното дело, бързата медицинска помощ и др.), а в други има второстепенна и обслужващо-опосредствена роля в процеса на възпроизводство на тези продукти. Към втората група се отнасят всички останали дейности, в които комерсиалният елемент е определящ.

В друг ракурс дейностите от първата група се отличават с **несъперничество и неизключване** на отделния потребител, а от втората – със **съперничество и изключване**.

Обществената значимост на дейностите от първата сфера ги прави изключително публично задължение (в тях се проявяват социалното предприемачество и присъствието на държавата, която осъществява своите функции на основата на фундаменталния признак за справедливост). Създаваните чрез тези дейности блага се предоставят на населението, **първо**, на основата на обществения избор и, **второ**, чрез тяхното заплащане от обществото под формата на данъчна цена (бюджет), а понякога и от индивида чрез такса.

Общественият избор конкретизира равнището, вида и тенденциите на развитието на дейностите, създаващи публичните блага и определящи част от параметрите на платформата на управляващата политическа партия. В този смисъл тези блага се възпроизвеждат в **три последователни вертикални степени: прогностична** – заложените в политическата платформа на определена партия блага като намерения и „купуващи“ нейния вот на доверие, **планирана** – посочените в годишните планове на стопанството публични блага като отговор на изпълнените на обещанията от парламентарната сила пред избирателите, и **реално съз-**

гадена – потребените блага, които задоволяват асоциативните потребности на обществото. И тъй като преобладаващата част от тези дейности са от социалната и културната сфера, може да се твърди, че те са „рекламно-разменен фонд“ на всяка изборна програма.

Заплащаната за този вид блага цена е **социална** – всяко общество формира ресурс, за да задоволи своите общи потребности – да създаде и предостави за потребление на нуждаещите се контингенти определени общественозначими и социално-неизбежни продукти. Пределът на потребление се определя от бюджетния размер на отделените средства, респективно от равнището на развитие на производството. Тези продукти са публични и се потребяват чрез прякото им предоставяне на основата на точни релевантни критерии и правила.

Индивидуалната значимост на гадено благо за отделния потребител е основното в потреблението на останалите производствени резултати, наречени **частни**. Техният размер се определя от платежоспособните потребности на всеки индивид и от поддръжането на неговите предпочитания. Те се консумират чрез покупко-продажбата по икономически значими цени.

Една необходима достатъчност

Горепосочените възможности за класифицирането на дейностите и обособяването на отделни сектори и сфери трябва да се интерпретират само на фона на редица допълнителни съображения.

а. На практика в много случаи е налице **сливане на човека консуматор с човека производител**. В зависимост от аспекта на изследване една дейност може да се нарече нестопанска – при съществуващо сливане, или стопанска – при неговата липса. Ако с китарата се доставя удоволствие единствено на китариста, неговата дейност е нестопанска, а ако това се извършва на концертния подиум и се създава музикална наслада за публиката, която си купува удоволствието, дейността е вече стопанска. Този момент беше анализиран от друг аспект в досегашното изложение.

б. Двете страни са **неразделни** и от тях произтича връзката между производствени и потребителни сили на обществото, търсене и предлагане, разходи и приходи, потребление и производство, веществено и невеществено благо, класическо и социокултурно производство (процес) и т.н. Това е израз на дихотомията на икономическите системи. Ясно е, че става въпрос за принципни моменти на анатомията и физиологията на социално-икономическото развитие, на логиката на прогреса.

в. **Стерилни условия не съществуват**. Трудно е да се посочи един чисто социален феномен, без той да има икономически резонанс. Обратно, невъзможно е да се открие икономическо явление, без то да е условие и резултат от социални процеси. Съвършено нелогично е да се търсят само икономически или само социални индикации, когато става въпрос за категории като „брутен вътрешен продукт“ или „национален доход“ (Друг е въпросът за коректността на методиките за тяхното измерване.) Националният доход е толкова социална, колкото и икономическа категория. Следователно в зависимост от контекста той изразява икономическо или социално отношение. В този смисъл един от доайените на българската административно-стопанска наука Д. Добрев сполучливо пише: „... дори в самата

стопанска дейност не съществуват чисто стопански неща ..., стопанската уредба в своята органическа същина не може да бъде друго освен една органична координация на стопански и социални елементи, които правят уредбата единно стопанско-социално същество“ [8].

Това е безспорно. Въпросът е не го принципа, а го неговото прилагане в практическото решаване на възникващите проблеми, от които ще зависи управлението на социалните и икономическите системи. Излиза, че горското стопанство, бидейки отрасъл на националното стопанство, в същото време генерира и социални дейности. Или здравеопазването като чисто социална система едновременно може да осъществява и преки стопански дейности. Ако в лабораторията на болницата се произведе определен екстракт (което в общия случай е предмет на здравната индустрия), е налице осъществяване на класически модел на стопанска дейност. Ако в болницата се произвежда храна, това не е социална (в точния смисъл), а чисто стопанска дейност. Ако в опитното поле на техникума се произведат 5 тона месо, това също не е образователна, а стопанска дейност. Ако фирмата притежава собствено училище и театър, нейните продукти не са стопанска, а чисто образователна или културна дейност. Няма съмнение, че става въпрос за широка гама от дейности, които взаимно се предопределят и допълват, но са с различна природа (доминираща генерираща функция) и насоченост (доминираща потребителска функция). Това е естествено и то отразява по С. Демостенов реалния **предмет на опита**. Друг е въпросът, че този предмет е обект на познанието на различни науки. Това е нормалното състояние на нещата. В този смисъл стопанската наука дълбоко „просмуква“ всички сфери и дейности, както и обратното, казано обобщено, социалната наука има отношение и към стопанските дейности, т.е. налице е аксиоматичното положение за единство и взаимозависимост на процесите и явленията.

Това се отнася най-вече за секторната класификация. В нея се използват широка гама от признаци за идентифициране и групиране на сумарните дейности.

В сферната класификация (която е представена в настоящото изследване като публичен и частен сегмент) степента на „чистота, еднородност“ е по-висока в сравнение със секторното деление. Обособени са сфери с преимуществено гържавна собственост и определящо гържавно потребление, адекватни на асоциативните потребности. И обратно, представена е сфера с приоритет на частната собственост и произтичащите от това черти.

Социалната чистота (стерилност) в още по-висока степен би се проявила в разделянето на сумарните дейности на социална и икономическа сфера. При него без съществуването на адекватна организационна форма за целите на анализа се обособяват теоретични сфери с абсолютна еднородност. Това деление има и трета страна – събирателно се групират дейностите от обществото с определящо социална и определящо икономическа насоченост.

II. ОПИТ ЗА ОБОБЩЕНИЕ

Внимателният анализ на гореизложеното позволява да се направят редица изводи, между които няколко с целево значение:

1. В посочените класификации решенията за наименование на отделните сектори и сфери са дефинирани на обхватния дихотомен принцип: стопански – нестопански, търговски – нетърговски, икономически – неикономически, публични – непублични, т.е. частни.

2. В друг ракурс могат да се формират две групи класификации, които имат приблизително еднакви черти и елементи, взаимно се допълват и предопределят – първата: стопански – търговски – икономически – частни, и втората: нестопански – нетърговски – неикономически – публични.

Първата група характеризира създаваните продукти от различни гледни точки, но в голяма степен има прекриване на техния обхват. Доказателства:

- Стопанският сектор съдържа в себе си търговските и икономическите дейности и преобладаваща част от частните дейности.

- Не всички търговски дейности са стопански, но всички икономически и частни са търговски.

- Не всички частни дейности са стопански, но преобладаваща част от тях са търговски и икономически.

Втората група се изгражда от дейности, които се формират по критерия „необхват“:

- като правило нестопанските дейности са преобладаващо нетърговски, неикономически и отчасти публични;

- нетърговските дейности са преобладаващо нестопански, неикономически и изцяло публични.

3. Горепосочените разсъждения позволяват да се изгради матрица на класификацията на сумарните дейности с отчитане на съвпадението или различието между отделните групи (табл. 3).

Таблица 3

Матрица на класификацията на сумарните дейности

Стопанска дейност (С)	Икономическа дейност (И)	A31	A32	A33
	Неикономическа дейност (И _н)	A21	A22	A23
Нестопанска дейност (Нс)		A11	A12	A13
		Частна дейност (Ч)		Публична дейност (П)
		Търговска дейност (Т)		Нетърговска дейност (Нт)

В съдържателно отношение групировката на отделните дейности формира девет блока с хетерогенни дейности, но хомогенно съдържание.

Първият блок (A11) се изгражда върху цялостна конюнкция от следните системи: търговски и нестопански сектори (в общност неикономически) и частна сфера. В него попадат организации, извършващи едновременно частна, нестопан-

ска и търговска дейност – частни охранителни фирми, частни фирми в социокултурния сектор и гр.

Вторият блок (A12) се изгражда хомогенно като нестопански сектор (в общност неикономически) и частна сфера, като имплицитно включва в себе си още търговски и нетърговски елементи – редица организации от нетърговския сектор изградени в частна полза.

В третия блок (A13) се включват изцяло публичните и нестопанските (в общност неикономическите) и по-голямата част от нетърговските дейности. Подобна е дейността в общественото здравеопазване, публичното образование, армията, полицията и гр.

Четвъртият блок (A21) съдържа по хоризонталата дейности от неикономическия (в общност стопанския) и по вертикалата – частни и търговски дейности. Типични представители за този блок са частното здравеопазване, частното образование и гр.

Петият блок (A22) е хоризонтално продължение на неикономическата (в общността частта от стопанската) дейност и съдържа елементи от частната сфера, търговски и нетърговски сектори. Той е „кръстоска“ между стопански, неикономически, частни и нетърговски дейности. Типичен представител е частната фондация.

Шестият блок (A23) се изгражда върху един фундамент – публичната дейност. В същото време в неговия обхват се „вписват“ още нетърговски и неикономически (стопански) дейности. Типични негови представители са читалищата, благотворителните организации и гр.

Седмият блок (A31) е ситуиран на конюнкцията между търговска, частна и икономическа (в общност стопанска) дейност, като последната е с базисно значение. В неговия обхват с определящо значение са широко наричаните в практиката отрасли на материалното производство.

Осмият блок (A32) се базира на продължаващия сегмент на икономическия сектор с частно, търговско и нетърговско присъствие – социокултурните звена към фирмите от икономическия сектор.

Деветият блок (A33) се изгражда от две фундаментални групи – икономически сектор и публична сфера, с „привкус“ от нетърговската дейност – звената от смепопочистването, профилаториумите на фирмите от икономическия сектор и гр.

В друга форма тази класификация може да се представи от гледна точка на включването в подсекторите на цял или на част от сектор (табл. 4).

Настоящата матрица е изградена на основата на гореизложените автори позиции. В нея се отчита многообразието от възможни комбинации и характеристики на отделните институционални форми на организация на производствения организъм.

Таблица 4

Обхванен профил на секторите и сферите

	Определяща принадлежност по дейност (дейности)	Включване на част от дейности
A11	Нс	Т, Ну и Ч
A12	Нс	Т, Ч и Нм
A13	Нс и П	Нм
A21	Смесена	Ну, Ч и Т
A22	Смесена	Ну, Ч, Т и Нм
A23	П	Нм и Ну
A31	И	Ч и Т
A32	И	Ч, Т и Нм
A33	И и П	Нм

III. НЯКОИ КОНКРЕТНИ ФОРМИ НА НЕДООЦЕНЕНАТА РЕЛЕВАНТНОСТ

Забързани с пулса на съвременната динамика често не си даваме сметка за чистотата на нашия изказ и обикновеният читател остава с впечатлението за различия, част от които понякога са ясно проявени, а друг път – измислени. Въпросът не би бил сериозен, ако икономическият диалект не беше институционализиран в ранг на политика, ако не се „промъква“ бавно и сигурно в официални документи.

Стопанство и икономика – част към цяло?

1. Демократичните промени дадоха мощен тласък на развитието на организациите на гражданското общество, чието функциониране се урежда чрез действащия в момента Закон за юридическите лица с нестопански цели [9]. В чл. 2 на този закон е записано: „Юридическите лица с нестопанска цел свободно определят целите си и могат да се самоопределят...“. От тази алинея става ясно, че тези лица ще функционират с възприемане на цели с нестопански характер.

2. В чл. 38 при регламентиране на изразходването на имуществото като нестопански цели са посочени: „Развитие и утвърждаване на духовните ценности, гражданското общество, здравеопазването, образованието, науката, културата, техниката, технологиите или физическата култура; подпомагане на социално слабите, на инвалидите или лицата, нуждаещи се от грижи; подпомагане на социалната интеграция и личностната реализация; защита на човешките права или на околната среда; други цели, определени със закон“.

Може да се твърди, че в конкретния случай законодателят определя дейностите в здравеопазването, образованието, науката, културата и др. също като **нестопански**.

3. В Статистическия справочник [10] като икономически дейности (икономически сектор) са изброени и здравеопазването, социалните дейности, гръ-

жавното развитие и задължителното обществено осигуряване, образованието и други дейности.

В същия справочник [11] е използвано обозначението „трудова възнаграждение на заетите в икономиката“, което по-нататък се тиражира и на с. 80, 82 и др. Там горепосочените отрасли са показани също като икономически.

4. В Националната класификация на отраслите (КОНС 86) се разграничават четири групировки: сфера на дейности – материална и нематериална; икономически отрасли; подотрасли и група дейности [12].

В класификацията на дейностите икономическите дейности (които са сведени до 300 броя – поддържа се идеята за глобално понятие – икономика!) се агрегират в 16 отрасли, 8 от които произвеждат пазарна продукция, а останалите предоставят непазарни услуги.

В публикацията [13] Национална класификация на икономическите дейности (усъвършенстван вариант на КОНС 86) се твърди на с. 9 по повод класификацията: „Класът се характеризира чрез описание на характерните за икономиката стопански дейности...“. Като сектори на икономическите дейности са посочени със съответните кодове на с. 20: „Държавно управление и отбрана“, „Задължително обществено осигуряване“, „Образование“, „Здравеопазване и социални дейности“, а на с. 22 като раздели са добавени още: „Научноизследователски дейности“, „Дейности в областта на културата, спорта и развлеченията“ и др.

Очевидно по тази класификация икономическите дейности са по-обща и те се характеризират с изграждащите ги стопански дейности. Явно е, че тези две разновидности дейности не са синоними, а се отнасят като цяло към част.

Дали е коректно подобно решение, ще покажат единствено практиката, животът. Все пак трябва да се отбележи, че се цитират документи, съгласувани с ЕВРОСТАТ, и че понякога използваните класификации са конструирани по-скоро за улеснение на управленската практика (от гледна точка на опита) и не отразяват буквално теоретичните решения.

„Стоки и услуги“ – инерция на една измислена комбинация

При традиционната презентация на понятието „продукт“ се използва широко словосъчетанието „стоки и услуги“. В КОНС 86 на с. 23 се твърди, че елементи на пазарната продукция са „постъпления от продажба на стоки и услуги“; използват се изразите: „...стоки и услуги, които се разменят на бартерна основа“; „стоки и услуги, които се използват за компенсация в натура...“ и т.н. Още по-озадачаваща е третата съставка на непазарната продукция: „стоки и услуги, които се предоставят на други институционални единици безплатно или по цени, които не са значими от икономическа гледна точка“.

Подобно решение намираме и в Националния класификатор на икономическите дейности (с. 14): „... бруто производство на стоки и услуги...“, „...стойност на продажбите на стоки и услуги...“ и др.

Посочените решения са масова практика и са плод на установена инерция.

1. Не подлежи на съмнение, че понятието „стока“ в общия смисъл е продукт на труда или на природата, който не е за лична консумация, а за продажба на пазара.

Той може да бъде веществен или невестествен. В контекста на друга класификация (също неточна) продуктът се проявява като материално и нематериално благо.

2. Кога дадено благо (продукт – разлика между тях съществува в зависимост от гледната точка!) е пазарно или непазарно, зависи от редица условия, които са извън обсега на настоящите бележки. Ако то е пазарно (независимо дали е вещественно или невестественно), е стока, ако е непазарно, е продукт за потребление (благо), предоставен чрез различни механизми и в повечето случаи изразяващ социалното предприемачество на държавата. Дали това благо е услуга, или не, няма значение. Неговото място се проектира на абсцисата (пазара) само ако е предназначено за чужда консумация и преминава през покупко-продажбата. Тогава то е стока. Обратното, ако то е на ординатата (непазарното движение), не е в прекия смисъл на думата стока, а предмет за потребление.

Има ли противоречие?

Понятието „стока“ се идентифицира неправилно само като веществен продукт – стока може да бъде и невестественно благо. Тя е форма на съществуване на резултатите от труда от гледна точка на начина на тяхната реализация – задължително опосредстване изцяло или отчасти от пазарните сили.

Услугата може да бъде, но може и да не бъде стока. Стока е, когато се реализира по икономически значими цени и преминава през пазара. Тогава по цялата верига на нейното възпроизводство се реализират икономически отношения. Не е стока за индивидуалния потребител, когато тя му се предоставя безвъзмездно.

Следователно в словосъчетанието „стока и услуга“ се влагат несходими черти, което го прави и неопределено. Приема се по презумпция някаква родственикост, която не прави от двете му части хомогенно тяло. Едната страна показва резултат на труда, функциониращ в анализите на реализацията, а другата – една от възможните разновидности на създавания продукт – в случая с определящо невестествен характер.

При дадени условия услугата е стока, а при други – не е стока. Същото се отнася и за вещественния продукт. Ето защо е целесъобразно да се използват агрегирани понятия „продукти“ или „блага“. Чрез „продукт“ се акцентира върху резултата от дадена дейност, който е неотносителен към по-нататъшното му движение – чрез или без пазарна реализация. При използването на понятието „благо“ акцентът също се поставя върху този резултат, но с нюансировка по отношение на неговата полезност, потребителски качества. Това понятие е също резистентно на реализационния режим на потреблението на благо.

Пазарна икономика или пазарно стопанство?

В продължение на горепосочената класификация на дейностите на стопанството (като икономически и неикономически) се налага преценка и на прецизността на словосъчетанието „пазарна икономика“. По-широкообхватното понятие е „пазарно стопанство“. Пазарните деривати са предмет не само на икономическите, но и на неикономическите отрасли. Вярно е, че във вторите пазарните връзки се модифицират значително, но това не означава, че те не съществуват. Използването на термина „пазарна икономика“ подчертава безспорната конюнкция между пазар и създаване на икономически блага по природа (защото е в оборот и

институционалното понятие „икономически блага по назначение на използване“). Но кой ще отрече, че липсват пазарни връзки в неикономическите дейности (например в образованието)? Все във връзка с презумпцията за широкото пазарно присъствие в икономиката трябва да се подчертае, че то (като правило) е ограничено от гържавната намеса – съвременната икономика функционира при регулирано стопанство. Неикономиката (социокултурният процес) се отличава с ограничено пазарно регулиране и широко гържавно въздействие. Това са аргументи в полза на обстоятелството, че терминът, който е обобщаващ за изразяване на съвременните пазарни рефлексии, е „пазарно стопанство“, а не „пазарна икономика“.

Изказаните съображения са опит за индуциране на дискусия по повдигнатите въпроси и по-конкретно – търсене на отговор на въпроса: винаги ли нашият изказ е релевантен?

Бележки

1. Система национальных счетов, Всемирны банк, Брюксель, 1998, с. 115.
2. Филипов, Д., Социална икономия. Икономическа теория на живота, УИ „ВСУ“ Ч. Храбър“, С., 2003, с. 118 – 132. В това изследване авторът доказва пространствено неизбежното разширяване на политико-икономическия подход извън традиционните сфери и трансформирането и развитието на политическата икономия в социална икономия. Предметът на икономическата теория е показан през призмата на човека в контекста на универсалността на неговата жизнена дейност. Това превръща според автора икономическата теория от традиционна наука за индустриалното производство в наука за икономическите основи на живота – ново концептуално разбиране на жизнената дейност.
3. Демостенов, С., Теоретическа политическа икономия. Първа част. Увод в теоретическата политическа икономия (общо учение за стопанството), изд. „7-М“ и Университетско издателство, С., 1991, с. 82 – 108.
4. Пак там, с. 105 – 106. П. Димитров обособява три вида дейности – основни, вторични и спомагателни. Последните осигуряват първите две. Тази класификация е валидна само за макроравнището – за по-ниско равнище са налице различия в обхвата на отделните агрегирани елементи (Димитров, П., Граница на производството в системата на националните сметки: структуриране и начини на обхващане, – Икономически изследвания, 2001, № 3, с. 122 – 123).
5. Вж. само някои от постановките в издадените (преиздадените) изследвания за последните няколко десетки години: Wolf, Thomas, Managing a Nonprofit Organization, New York, 1990, р. 3 – 7; Лулански, П., Нестопанските организации (обща характеристика) в Управление на нестопанските организации, СБФС, С., 1977, с. 14 – 17; Лулански, П., Основи на икономиката и анализа на социално-културните дейности, УИ „Стопанство“, С., 1997, с. 3 – 8; Лулански, П., Икономика на извънпроизводствената сфера при социализма, ВИИ, С., 1988, с. 10 – 14; Якобсон, Л. И., Экономика общественного сектора. Основы теории государственных финансов, Аспект пресс, М., 1996; Григоров, К., История на икономическите учения, Наука и изкуство, С., 1970, с. 14, 18, 20, 28, 33, 36, 49 и др; Матеев, Евг., Структура и управление на икономическата система, Наука и изкуство, С., 1987, с. 15 – 99; Беров, Л., Стопанска история. Икономическо развитие на света от древността до наши дни, Отворено общество, С., 1994, с. 543 – 552; Лулански, П., Икономиката на социалните дейности (предмет, тенденции на развитие), УИ „Стопанство“, С., 1992; Пипев, Ив., Неокласически икономикс, УИ „Стопанство“, С., 1997, с. 36, 38, 48, 63, 71 и др; Лулански, П., Адам Смит – икономически аспекти на образованието,

- сп. „Образование“, 1998, N 1 и др.; Костов, Г., Социология на труда, Наука и изкуство, С., 1986; Милл, Дж., Основы политической экономии, Прогресс, 1998, Т. 1, с. 135 – 147; Смит, Адам, Богатството на народите, Партиздат, С., 1983, с. 319 – 339, 738 – 790; Маркс, К., Ф. Енгелс., Съч., Т. 33, с. 50 – 54; 60, 64 – 65, 84 – 89, 114 – 116, 182 – 183; 189 – 193, 208 – 209, 494, 514 – 515, 543, 580; Т. 24, с. 334, 143, 331 – 332, 350, 391, 401, 431; Т. 25, ч. 1, с. 92 – 93, 114, 151, 302 – 303, 311 – 315, 321; ч. 2, с. 177 – 178, 362 – 363, 421; Т. 26, ч. 1, с. 9, 129 – 154, 160 – 212, 237 – 291, 345 – 380, 384 – 410 и др.
6. Вж. още по въпроса за производителен и непроизводителен труд: Маркс, К., Фр. Енгелс., Съч., Т. 23, с. 515; Т. 26, ч. I, с. 129 – 154, 384 – 410; Экономика непроизводственной сферы, МУ, М., 1980, с. 25 – 33; 57 – 68; Матеев, Евг., Баланс на народното стопанство, Наука и изкуство, С., 1973, с. 37 – 43; Кънев, М., Развитие на обслужващата сфера, В сб. Икономика на социалистическото общество, В., 1977, Т. I, с. 151 – 177; Костов, Г., Социология на труда, Наука и изкуство, С., 1986, с. 40 – 52 и др.
7. Костов, Г., цит. кн., с. 48.
8. Добрев, Д., Наука за отделното стопанство, С., 1946, с. 63.
9. Закон за юридическите лица с нестопански цели, ДВ, № 81, 2000.
10. Статистически справочник, НСИ, 2003, с. 61.
11. Пак там, с. 78.
12. Национална класификация на отраслите (КОНС 86), НСИ, с. 21 – 22.
13. Национална класификация на икономическите дейности, НСИ, 2003.
14. Национална отраслова класификация (НОК), НСИ, 1998, с. 10.

ЗА РЕЛЕВАНТНОСТ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ЛЕКSIKA

Резюме

Некоректното използване на икономически понятия е белег за недоразвитост на стопанската наука и предполага търсенето на адекватни понятия на реалните процеси. Нерелевантността на икономическата лексика се проявява, първо, по отношение на формирането на макрокласификацията на сумарните дейности и, второ, във връзка с неточното използване на някои понятия.

В студията се изследват критично дихотомните класификации на сумарните дейности: стопански и нестопански, икономически и неикономически, публични и частни и търговски и нетърговски.

От гледна точка на нерелевантността на използваните понятия се анализират недостатъците на словосъчетанията: стоки и услуги, пазарно стопанство и пазарна икономика и стопанство и икономика.

ABOUT THE RELEVANCE OF THE ECONOMIC LEXIS

Summary

The incorrect utilization of the economic terms is a sign for underdevelopment of the economic science and supposes searching for adequate, to real process, terms of the relevant phenomenon.

The lack of relevance of the economic lexis is shown at first place, on the matter of forming the macro-classification of the recapitulated activities and at second place, on the matter of the incorrect utilization of some terms.

There is a critical examination of the classification of the recapitulated activities: business and not business activities, economic and not economic activities, public and private activities, merchant and not merchant activities.

From the point of view of the lack of relevance of the usual terms, there is analysis of the defects of the expressions: commodities and services, market economy and market business, economy and business.